

Irodalom

- G. BOGÁR EDIT 2004. Személynevet tartalmazó ételneveinkről. In: „...*még onnét is eljutni túlra...*” *Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére*. Szerk. LADÁNYI MÁRIA – DÉR CSILLA – HATTYÁR HELGA. Budapest. 194–201.
- B. GERGELY PIROSKA 2004. A *Kiskati* becenév és társai Kalotaszegen. In: „...*még onnét is eljutni túlra...*” *Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére*. Szerk. LADÁNYI MÁRIA – DÉR CSILLA – HATTYÁR HELGA. Budapest. 211–8.
- SZABÓ T. ATTILA 1970. A *Kisanna* névtípus a régiségben. In: Uő: *Anyanyelvünk életéből. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Bukarest. 323–9.

SLÍZ MARIANN

MARIANN SLÍZ, *Apácasóhaj* (‘nun’s sigh’), *hangyaboly* (‘ants’ nest’) and other names of cakes

The paper examines the possible motivations of giving names to cakes on the basis of names collected from five cookery books. Analysing the names provides us with a system whose two main pillars are metaphor and metonymy. The explanation of giving a metaphoric name usually lies in the shape or appearance of the cake, whilst metonymic names mostly refer to some conditions (e.g. time, place, manner) of preparing the cake. New names can be added freely to both groups. The earliest and the latest cookery book used for the analysis are separated by 120 years. During this period of time many new and highly creative names were born, but the system itself remained unchanged. Metonymic naming seems much more productive than metaphoric, but since the 20th century the role of metaphor has been firmly established not only in literature and in linguistics, but also in naming cakes.

ÖTSZÁZ BABA NEVÉRŐL¹

1. Az a néhány megfigyelés, amelyekről most alkalmam van beszámolni, a névtan-nak egy ritkán és kevésbé kutatott területére, a tárgynevek kutatásának körébe tartozik. A név denotációjának természete miatt ez a névanyag szoros kapcsolatot mutat az embernevekkel, mert olyan tárgyaknak, tulajdonképpen játékbabáknak a nevével kapcsolatos, amelyek emberi lényekre hasonlítanak. Itt rögtön megjegyzem, hogy a gyűjtőmunka Hajdú Mihály tanácsára nemcsak a játékbabák, hanem a játékállatok nevére is kiterjedt, hogy a fiúk mint adatközlők háttérbe szorulását elkerüljük. A gyűjtés teljes anyaga nálam 1288 (513 baba-, illetve 755 játéknév) kérdőíven rendelkezésre áll. Most az egységesség kedvéért csak a babanevekkel és konkrétan a gyűjtők által használt kérdőív három kérdésével foglalkozom.

Az adatok gyűjtése 1996-ban kezdődött a Miskolci Egyetem magyar szakos hallgatói körében, akiknek több félévben záródolgozati szemináriumot vezettem, és akik dolgozattémaként a kérdőíves játéknév-gyűjtést választották. Ennek a gyűjtésnek

¹ Unokáimnak: Lucának, Rebekának és az ötletadó Saroltának ajánlom.

Weöres Sándor „Kutyatár” című verse nyomán a „Babatár” nevet adtam. Ez megmaradt akkor is, amikor fiú adatközlőket is bevontunk a munkába, és nemcsak játékbabák, hanem játékalatok nevét is gyűjtöttük. A munkát B. Gergely Piroska, illetve Kemény Gábor tanszékvezető is támogatta. 1996 ősze és 2001 tavasza között tizenöt nappali és egy kiegészítő magyar szakos hallgató kapcsolódott be a munkába. A nappali hallgatók II. évesek voltak a gyűjtés idején, és mindnyájan szemináriumi záródolgozatot készítettek a témából. Ezekben fővárosi, vidéki nagy- és kisvárosi, továbbá falun lakó adatközlőktől gyűjtöttek baba- és játékalatneveket, általános iskolásoktól egyetemi hallgatókig. A gyűjtésben részt vevő hallgatók: Mezei Marianna, Oláh Ilona, Tirpák Mónika, Vasas László, Balkányi Péter, Emödi Krisztina, Mészáros Ágnes, Szalma Anna Mária, Bernáth Éva, Dohányos Viktória, Csizmadia Viktória, Koczka Nóra, Lippai Márta voltak (a dolgozat készítésének időrendjében; további két hallgató dolgozatát hiányságai miatt nem tudtam használni). Dolgozataiknak mindnyájan a „Babatár” címet adták. A kiegészítő magyar szakos hallgató, Pacza Tamásné Bényei Adrienn 1997-ben szakdolgozatot készített gyűjtéséből „Játéknevek Putnokon” címmel (megtalálható a Miskolci Egyetem BTK könyvtárában). Ebben száz játéknév került feldolgozásra, köztük 37 babanév. Az egyetemi dolgozatokon kívül több kérdőívet kaptam Bárdos Alfonzné, Takács Erika tanárnőktől és Hajdú Mihály, valamint Tuba Márta közreműködésének köszönhetően; sőt, Kolcsár Iréntől és Godó Franciskától Kolozsvárról, illetve az erdélyi Köröskisjenőről is – ezeknek a feldolgozásától azonban itt sajnálattal, de kénytelen vagyok eltekinteni. – E témáról és gyűjtésről több alkalommal és helyen adtam eddig hírt, közzétéve a gyűjtés kérdőívét is (Édes Anyanyelvünk 2002/1: 8, Első [a] szerelem: Fordulópont 2004/4: 80–6).

A feldolgozott anyag adatközlőinek életkora 7 és 23 év között van. Tíz alatt van a nagymama korú adatközlők száma Tirpák Mónika dolgozatában. Az idős adatközlők kis számára Szalma Anna Mária munkája ad némi magyarázatot. Megpróbálkozott az időseket is bevonni az adatközlésbe. „Első lépésként elmentem az Időskorúak Szociális Otthonába, hogy megkérdezzem, a „legöregebb” nénik hogyan nevezték el babáikat, játékalataikat. Az intézményben rendkívül szívélyesen fogadtak, roppant segítőkészek voltak. A néniktől azonban csak kevés használható adatot tudtam összegyűjteni. Ennek oka, hogy vagy nem volt babájuk, játékalatuk, ha volt, nem adtak neki nevet, ha adtak, esetleg azt mára elfelejtették” (i. m. 3). Az adatközlők között lányok és fiúk egyaránt előfordulnak. Szalma Anna Mária azonban ragaszkodott a lány adatközlőkhöz.

A gyűjtők az iskolákban általában kaptak segítséget a tanároktól, az egyetemista társak is szívesen segítettek, de ha a kisiskolások kérdőíveinek kitöltésében szülői, otthoni segítségre is számítottak, csalódnuk kellett. A gyerekek nem kapták meg a várt segítséget, a segítők nem vették komolyan a feladatot, vagy a személyiségi jogokra hivatkozva meg is tagadták az adatszolgáltatást, különösen a szülő iskolai végzettségére és foglalkozására vonatkozóan. Ebből a tanulság: ha írni még nem vagy alig tudó gyerekek adatait akarjuk felhasználni, érdemes kitöltetés helyett kikérdezni a kérdőívet, mint azt tiszalúci gyűjtése során Mezei Marianna tette.

Az adatok gyűjtése elsősorban Miskolcon és környékén (Alsózsolca, Edelény, Felsőnyárad, Felsőzsolca, Tiszalúc), illetve valamivel távolabb (Heves, Tura) folyt, de Budapesten és Győrben is gyűjtött egy-egy dolgozatíró.

Már többször említettem a kérdőívet. Ennek első, számítógépes változatát Oláh Ilona készítette el. Közlésre ennek kissé javított változata került (l. a korábban már említett helyeken). Minden baba/játékállat külön kérdőíven szerepel, tehát ahány játék, annyi kérdőív, értelemszerűen egy adatközlőtől több is. A kérdőív 14, római számmal jelölt kérdést tartalmaz.

I. A gyűjtő neve, adatai azért kellenek, mert a baba(név)tárra szerkesztés esetén a gyűjtőt és az általa gyűjtött neveket, továbbá a gyűjtő dolgozatát (mert minden gyűjtés záródolgozatban vagy szakdolgozatban kerül bemutatásra) és így a gyűjtés időpontját külön kérdés nélkül azonosítani lehet. Itt gyűjtőként kifejezetten egyetemi hallgatókra gondoltunk.

II. A baba/játékállat tulajdonosának neve, születési ideje, iskolai végzettsége, foglalkozása után kérdez.

III. A tulajdonos anyjának neve és lánykori neve, születési helye és éve, iskolai végzettsége, foglalkozása. Ezzel a kérdéssel azt szeretnénk megtudni, hogy az anya neve megjelenik-e a játék nevéként. A kérdőív összeállításakor még nem gondoltunk arra, hogy az adatközlők (szülei) a személyiségi jogok védelmében megtagadják a választ. Ha iskolában folyik a gyűjtés, ott az igazgató vagy a szaktanár nem adja meg az engedélyt az adatok közzétételére, és sok adatot ma már az iskola sem tud, pedig ez pedagógiai szempontból is sokat segítené. Mellékesen jegyzem meg, hogy az utóbbi népszámlálás anonimitása milyen óriási kutatni valótól fosztotta meg a névtan művelőit. (Sajnálatos, hogy a Fordulópontban közölt kérdőívből ez a kérdés kimaradt.)

IV. A tulajdonos lakhelye gyermekkorában, vagyis milyen területhez kötődik a játék nevének születése.

Az V. és VI. a tulajdonképpeni kérdés: mi a neve a játéknak, és miért.

A VII. kérdés (a játék tulajdonba kerülésének körülményei) is tartalmazhatja a miértet, például akkor, ha megkapja a baba az ajándékozó nevét.

A VIII. kérdés főleg a gyerek/a tulajdonos névadási leleményességére utal. Ahol a barbie típusú (a típus mindig kisbetűvel) baba, bármi alkalomból és bárkitől kapva ott-hon is a *Barbi* nevet viseli, nem mutat semmi névadási találékonyságra, a gyerekekre és a játékokra való odafigyelésre.

A IX–XII. kérdések az érzelmi viszonyulást (is) kérdezik, gondolva a gyermekpszichológusokra, hátha nekik is csurran-cseppen valami információ, ha már úgyis gyűjtünk.

A XIII. kérdésben a babával való foglalkozás, az öltöztetés lehetősége, a saját kezű babaruhavarrás is benne van.

A XIV. kérdés történetek elmondására ad lehetőséget a játékkal kapcsolatban.

A mostani feldolgozásban 500 játékbaba nevével foglalkozom. Elemzem a kérdőív V., VI. és VIII. kérdésére adott válaszokat, azaz: mi a baba neve, miért, és ki adta a nevet. – Minden formát, minden változatot – még az egyértelműen hibás, félrehallott, rosszul értelmezett változatokat is – külön névnek tekintettem, mert az adatközlőnek a kérdőív kitöltésekor adott írásos nyilatkozatát vettem figyelembe, és megtartottam a kérdőívben talált írásformát. A változatosság nagy. Egy kis kerekítéssel egy babára 0,6 név esik, egy névhez 1,68 baba tartozik.

2.1. Az első kérdés, hogy mi a baba neve. – Az ötszáz baba a következő 298 nevet viseli (zárójelben az előfordulás).

A *Kati* a leggyakoribb név: 26 előfordulásával a babák 5,2%-ának a neve.

A *Zsuzsi* tizenhat babának (3,2%-nak) a neve.

A *Szindi*, a tízszer előforduló egyetlen név a babák 2%-ának a neve. Az angolos írásmódú *Sindy* kilencszer fordul elő mellettük.

Nyolcszor 32 baba (6,4%) neveként az *Ági*, a *Barbara*, az *Éva* és a *Petra* (4 név, a nevek 1,36%-a) fordul elő.

Hétszer csak egy név, az *Eszter* fordul elő (a nevek 0,003%-a, a névvisezők 0,2%-a).

Hatszor is három név: *Csilla*, *Kriszti*, *Zsuzsa* (a nevek majdnem pontosan 1%-a) lesz 18 babának (3,6%-nak) a neve.

Ötször mindössze három név (a nevek majdnem pontosan 1%-a) 15 baba (a babák 3%-a) nevét adja: *Barbi Barbie*, *Erika*.

A négyszer előforduló 10 név (a nevek 3,35%-a: *Brigi*, *Buci*, *Cindy*, *Fruzszi*, *Kitti*, *Laura*, *Panni*, *Sári*, *Stefi*, *Zsófi*) 40 babának (a babák 8%-ának) a nevét jelenti.

Háromszor fordul elő 12 név (a nevek 4%-a): *Anna*, *Betti*, *Duci*, *Fanni*, *Krisztina*, *Márti*, *Rita*, *Syndi*, *Syndy*, *Szintia*, *Vivien*, *Zsuzsi baba*, ezeket 36 baba (a babák 7,2%-a) viseli.

Az alábbi kétszer előforduló 32 nevet (a nevek 10,74%-át) 64 baba (a babák 12,8%-a) kapta: *Alexandra*, *Amanda*, *Andrea*, *Barbi baba*, *Bea*, *Buci baba*, *Cili*, *Dóra*, *Doroti*, *Emma*, *Enikő*, *Erzsi*, *Franciska*, *Hajnalka*, *Ildikó*, *Jessica*, *Juci baba*, *Jutka*, *Kinga*, *Klaudia*, *Lilla*, *Linda*, *Marianna*, *Marika*, *Orsi*, *Ottó*, *Szandi*, *Tünde*, *Vera*, *Véronika*, *Viki*, *Zsanett*.

A következő 228 nevet (a nevek 76,51%-át csak egy-egy baba (a babák 47,6%-a) viseli: *Adél*, *Adrienn*, *Alfonz*, *Anett*, *Ani*, *Anikó*, *Annamária*, *Antonio*, *Ari*, *Ariel*, *Baba*, *Babett*, *Bakó Dia*, *Banbi Baba* [!], *Barbibaba*, *Barbie Girl*, *Barbij baba*, *Barby*, *Barbye baba*, *Bella baba*, *Benci baba*, *Bettike*, *Bettina*, *Bia*, *Bigi*, *Bilik Mari*, *Bilimbó*, *Bimbike*, *Bobó*, *Bobó baba*, *Boglárka*, *Bohi*, *Borbyl Baba*, *Borostyán*, *Brigitta*, *Brigitta Marika*, *Buci Zsuzsi*, *Butyok Tünde*, *Chucky*, *Cica baba*, *Cicus*, *Cilike*, *Claudia*, *Claudya*, *Csaba*, *Csillu*, *Csöpi*, *Dagi*, *Dániel*, *Dávid*, *Diána*, *Dolli*, *Dorottya*, *Döncike*, *Duci baba*, *Ducibaba*, *Duda*, *Dundus baba*, *Dzsina*, *Dzsenifer*, *Edit*, *Elizabet*, *Elizabeth*, *Emília*, *Eri*, *Erik*, *Erzsébet*, *Erzsike*, *Esmeralda*, *Eszmeralda*, *Etoka*, *Évike*, *Farkas Milédi*, *Fityfiritty*, *Filip*, *Flóra*, *Géza*, *Gigi*, *Gizike*, *Giuditta*, *Görkris Syndy*, *Gréta baba*, *Gyöngyi*, *Gyöngyösi Szintia*, *Helga*, *Henriett*, *Hercegnő*, *Hollandi baba*, *Húsi*, *Ildi*, *Ildi baba*, *Ilona*, *Irén*, *Ivanka*, *Jancsi bohóc*, *Jenci baba*, *Jencike*, *Jennifer*, *Jodi*, *Jorden*, *Jucika*, *Judika*, *Juditka*, *Julcsi*, *Júlia*, *Jutka baba*, *Kamilla*, *Karén*, *Karina*, *Karli*, *Karolina*, *Katalin*, *Katarina*, *Katika*, *Kató*, *Kitti baba*, *Kopasz*, *Kopi*, *Kriszti baba*, *Lessi*, *Leticia*, *Lili*, *Lina*, *Lisa*, *Lizzy*, *Lolli*, *Lonci*, *Lorena Costa*, *Lorika*, *Lotti*, *Luca*, *Lucie*, *Lukrécia*, *Malfi Anna*, *Mancika*, *Manóka*, *Marcella*, *Marci*, *Marcika*, *Marcsi*, *Mária*, *Marianna baba*, *Marina*, *Mario*, *Márkó baba*, *Márta*, *Máté*, *Melánia*, *Menci baba*, *Mesy*, *Milcsi*, *Misi baba*, *Mocori*, *Mona*, *Moncsicsi*, *Mónika*, *Murci*, *Marcsi*, *Nándi*, *Natasa*, *Néger baba*, *Négerbaba*, *Négi*, *Néguci*, *Netti*, *Niki*, *Niki baba*, *Noémi*, *Nóra*, *Nóri*, *Oláh Peti*, *Olgi baba*, *Orgona*, *Ödön*, *Panna*, *Pannika*, *Paprika Jancsi*, *Paulinyó*, *Peggy*, *Peti*, *Petra baba*, *Petra-Edina*, *Petronella*, *Picur*, *Piri*, *Piroska*, *Pistike*, *Pompi*, *Pötty*, *Pumukli*, *Ramóna*,

Réka, Rozi, Serstil, Sindyi, Sissi, Sotó, Steffi, Steffy, Szamanta, Szami, Szendi baba, Szergely [!], Szerénke, Szerkné Malfi Liliána Hajnal, Szilvia Lewesz, Szindy, Szilvia, Szöszi, Sztella, Tamás, Tici, Timi, Titti, Tódi, Tündi, Ubul, Vali, Varga Zsuzsanna, Viki Gege, Villeneuve, Vörösbaba, Woody, Zelena Natasa, Zita, Zsolt, Zsuzsika, Zsuzsó.

Fiúnévvel csak az egyszer és egy esetben a kétszer előforduló nevek csoportjában találkozunk (*Ottó*).

Tulajdonképpen 500-nál több (pontosan 513) babáról vannak kérdőívek, de az általam vizsgált kérdésekre vagy nem találtam választ, vagy a babáról csak annyit lehet tudni, hogy barbie típusú, vagyis növelik az amúgy is nagy számban előforduló barbie-babák mennyiségét. Egy babának mindig más a neve, ami éppen tetszett a tulajdonosának, egy „a játék szerint” kapott mindig más nevet. Az egyik adatközlő pedig, az 1977-ben született Ignác Edina egyetemi hallgató mint adatközlő a következőt írta a kérdőívre: „Eszembe sem jutott, hogy neve is lehet”. Ezzel szemben a XIV. (Egyéb történetek, emlékek a babával kapcsolatban) kérdésre ezt írta: „Nagymamának 3 leány és 1 fiú unokája van, gyerekkoromban az egész nyarat nála töltöttük falun. Ekkor varrogattunk a pici műanyag babáknak gyönyörű pici ruhákat. Bikinitől kezdve esküvői ruháig, blúzokig, kabátokig mindent varrtunk. Dobozokból kis szekrényt készítettünk a ruháknak, és nagy rendet tartottunk benne. A fiú unokatestvérem szeptemberben az osztályának nyári élményként azt mesélte el, hogy ő bizony egész nyáron babaruhát varrt a babájára a nővéreivel. Persze az osztálytársak kinevették.” Ilyen gondos játék mellett csodálatos, hogy a névadás lehetősége nem jutott az adatközlő eszébe.

2.2. A második kérdés, hogy ki a baba névadója. – A babák közül a nagy többséget, 381-et (76,2%-ot) a tulajdonos nevezett el. Családtag (anya, apa, nagymama, testvér) adta a nevet 47 esetben (9,6%), 18 babát (3,6%-ot) az ajándékozó keresztelt el, a gyártó által adott és a baba dobozán feltüntetett nevet használta tovább a baba nevéként a tulajdonos 40 esetben (8%). Egy-egy baba nevét óvodai játszótárs, illetve barátjának adta (0,4%). 11 babánál erre a kérdésre nincs információ (2,2%).

2.3. A harmadik kérdés, hogy miért kapta a baba a nevet. – Ezt tartom a legfontosabb kérdésnek, mert a válaszokból itt derül ki a névadás motivációja: a) az adatközlők a névről nyilatkoznak 173 esetben (a nevek 34,6%-áról) akkor, amikor a válasz alapján azt lehet megállapítani, hogy a név tetszett az elnevezőnek, illetve ez a kedvenc neve; b) a jeltárgy és a jel viszonyára utalnak 55 esetben (11%), amikor úgy érzik, hogy valamilyen okból a név illik a babára. Tulajdonképpen ez az eddigi 228 elnevezés (45,6%) érdemelné meg a nagyon tüzetes vizsgálatot. Miért tetszett az elnevezéskor egy-egy név a névadónak, vagy miért érezte a babára illőnek a szóban forgó nevet? Ezekre a problémákra a tanulságoknál vissza kell térni.

Az emberi névadásban is ismert, hogy valamelyik más névviselőről, illetve annak a tiszteletére adjuk a nevet. Itt is találkozunk ezzel az eljárással. 13 tulajdonos a saját nevét (2,6%) adta a babának. Ez azt jelenti, hogy a saját nevével meg van elégedve az, aki a következő keresztnevet viseli: *Adrienn, Ági* (3), *Eszter* (2), *Kriszti baba, Manóka, Marianna baba, Márti, Niki baba, Petra* és *Petra baba*. A tulajdonosnak rokona (dédmama 1, nagymama 1, anya 7, lánytestvér 4, unokatestvér 9, egyéb rokon 3) a név ihletője 24

baba (4,8%) nevének keletkezésekor. Keresztanya (2), ajándékozó (7), barátnő (21), barát (3), ismerős lány (15), ismerős fiú (1), a tulajdonos szerelme (1), óvónő (2), ismert személyiség (4; filmszínésznő: Brigit Bardot, sportoló: Jorden és Villeneuve és énekesnő, talán Faragó Laura) tiszteletére kapta 56 baba a nevét (11,2%-ot). Másik baba 2-szer (0,4%), saját kutya/macska 3-szor (0,6%) szerepel a névadás okaként. A baba valamilyen alkotás szereplője után kapta a nevét (mesefigura 7, bábfigura 1, regényalak 3, tévésorozat, illetve reklám 10, film 8) 29 (5,8%) esetben. Másik névviselő után/tiszteletére összesen 117 baba neve (23,4%) keletkezett.

A baba tulajdonságára hivatkoznak az adatközlők 22 (4,4%) esetben (például *Baba* és *Barbi baba* igazi babára, esetleg gyerekre hasonlít; a *Boglárka* szoknyája zöld; *Buci*, *Duci*, *Dundus baba* kövér, *Kopi* kopasz stb.)

Eddig 367 baba nevére (73,4%-ra) találtam magyarázatot.

A gyári nevet indoklás nélkül átveszik 39 esetben (7,8%). De bizonyára itt is számításba jöhet a tetszés, hiszen elfogadják a nevet, de számításba jöhet a kényelem is, nem kell a néven törniük a fejüket a tulajdonosoknak vagy a környezetüknek.

A névadás okán valóban nem törte a fejét 42 baba gazdája, illetve egyszerűen „csak”-kal intézte el 7; azaz 49 név adásának okáról (9,8%-ról) nincs információnk.

Vannak egyedi esetek, amelyek a névadást ezeken kívül magyarázzák. Ide tartozik a megmaradt 36 baba neve (7,2%). Ebből a csoportból illusztrációképpen válogatok néhányat. – A névadás spontaneitására hivatkozik, és mindig a tulajdonos a névadója) 8 babának. Hirtelen ötletből született a *Bigi*, a *Brigi*, a *Buci*, a *Buci baba*, a *Marcella*, a *Marika* és két *Zsuzsi* név. – A *Chucky*, a *Klaudia* és a *Steffy* baba beszél (vagy énekel), és maga mondja a nevét. – A tulajdonos családjában beszédtema lehetett, hogy a tulajdonosnak mi módon választottak nevet, vagy milyen nevet akartak adni. *Fruzsina*-nak akarták hívni a baba későbbi tulajdonosát, de valójában *Zsuzsanna* lett. *Pistike* lett volna a *Zsuzsa* nevű tulajdonos neve, ha fiúnak születik. A *Szindi* baba tulajdonosának, *Zsuzsanna*-nak a *Szindi* nevet akarták adni, de az anya nem engedte. A *Zsanett* nevű baba tulajdonosának, aki végül *Réka* lett, az anya a *Zsanett* nevet akarta adni. – A tulajdonos a babának azt a nevet adta, amelyet a jövőben a saját gyermekének szándékozik adni: *Dzsina*, *Zsuzsa*. – A *Varga Zsuzsanna* nevű baba tulajdonosa (Varga Beáta) magának kívánna ilyen nevet. A *Jutka baba* név adásának oka, hogy a név két eleme rimel. A névadó az *Ági* és az *Emma* mellett a *Claudia* nevet tartja a legszebbnek.

A névadás szempontjából legizgalmasabbak azok az esetek, amikor a névadó a jel és a jeltárgy között természetesnek tartja a kapcsolatot, csak éppen mi nem tudjuk, hogy miért. Milyen motivációja lehet a névadásnak, ha azt a magyarázatot kapjuk, hogy „a baba vagány és szép” (*Barbie Girl*); „mert hosszú lába van” (*Dzsenifer* nevű barbie-baba); „mert szőke hajú volt” (*Henriett*, egy másik barbie-baba); „mert hosszú a haja” (*Zsuzsi baba*), „olyan!” (*Hercegnő*, beszélő és járó baba); „mert ronda” (*Ottó*, a baba vagy a név ronda?); „mert könnyű megjegyezni” (*Sári*); „mert vicces” (*Pompi*); „a név legyen különleges” (*Ubul*); a baba „a hagyomány miatt” kapja a nevét (*Kati*). Ezt a megjegyzést annyira fontosnak találom, hogy a babák névdivatja ürügyén visszatérek rá.

Néhány esetben szolgál a név bizonyos plusz információval. A baba *Sári* lett, mert a tulajdonosa Sára napon kapta. *Giuditta*-t Olaszországban vásárolták. *Helga* a maga germán nevével is utal németországi származására, a *Hollandi baba* valóban Hollandiá-

ból való, *Ivánka* és *Zelena Natasa* a volt Szovjetunióból került a gazdjához. Ellenpéldaként megemlítem, hogy a Vietnámból kapott *Csaba* vagy a kínai eredetű *Natasa*, illetve az ugyancsak kínai *Peggy* nevét nem motiválta a származási hely.

Néhány olyan összefüggést is megfigyeltem, amelyek csak közvetve lehetnek kapcsolatban a névadással. Ilyen például, hogy milyen megoszlás mutatkozik a baba (a jel-tárgy) és a tulajdonos neme alapján. Eszerint van 32 fiú- és 468 lánybaba (6,4, illetve 93,6%). A tulajdonos neme szerint 12 fiúnak van babája. Fiútulajdonosnak biztosan vagy nagy valószínűséggel fiúbabája van 10 esetben: *Chucky*, *Csaba*, *Etoka*, *Géza*, *Húsi*, *Jorden*, *Márió*, *Ottó*, *Ödön*, *Zsolt*. Fiútulajdonosnak csak két esetben van lánybabája: *Kati* és *Sztella*. Lányoknak túlnyomó többségben lánybabájuk van. 488 babának (97,6%-nak) lánytulajdonosa van, akik közül biztosan vagy nagy valószínűséggel fiúbabája van 23 lánynak: *Alfonz*, *Antonio*, *Benci baba* / *Menci baba*, *Dávid*, *Erik*, *Ivánka*, *Jancsi bohóc*, *Jenci baba*, *Karli*, *Márkó baba*, *Nándi* (2), *Oláh Peti*, *Ottó*, *Paprika Jancsi*, *Paulinyó*, *Peti*, *Pistike*, *Szergely* [!], *Tamás*, *Ubul*, *Villeneuve*, *Woody*.

Van-e saját készítésű, otthon esz-kábált baba? A babák közül igen engedékeny és optimista számítás szerint is csak 10 (2%) az otthoni készítésű, a többi 490 (98%) készen vásárolt. Ez igen sivár képet mutat a szülő/nagyszülő, elsősorban a lánygyermek és az anya/nagyanya együttjátszásáról, a közös babakészítésről. A babadivatra utal, hogy a készen vásárolt babákból 110 (22%) a barbie vagy barbie típusú baba. Egy kis változatosságot jelent a 9 (mindössze 1,8%) Götz-baba. A többi baba márkáját nem lehet meghatározni. Ezek között van rongybabának minősített, vásárolt játék, illetve nagybaba, kisbaba, valamint álló, alvó, beszélő, bohóc, éneklő, gumi, hajas, hagyományos, járó, kopasz, műanyag, pisilő, porcelán, síró és szivacs baba. Örömmel fedeztem fel, hogy van csecsemő baba is biztosan 21 (4,2%), és lehet még több is, hiszen nem minden baba kapott a típusára minősítést. A csecsemő (Baby born) baba 90-es években tűnt fel és nagyon kedvelt (volt), de borsos árak magyarázhatják viszonylag kis számukat. A babázó kislányok anyaszerepre való készülését a barbie-babákkal szemben ez a típus kifejezetten jól szolgálhatná.

3. Szólni szeretnék a nevek szerkezetéről és eredetéről is. – A „Babatár”-ban megtalálható 298 névből 212 (71,18%) az olyan **egyelemű név**, amelyik tulajdonnévi eredetű. Egyeleműnek tekintettem az összetett szó értékű neveket is, azaz ha az adatközlő az elemeket egybeírta (pl. *Barbibaba*). Az ide tartozó nevek nagyobb része azonban keresztnévi vagy becenévi eredetű. Példaként csak az A és B betűseket idézve itt: *Adél*, *Adrienn*, *Ági*, *Alexandra*, *Alfonz*, *Amanda*, *Andrea*, *Anett*, *Ani*, *Anikó*, *Anna*, *Annamária*, *Antonio*, *Ari*, *Ariel*, *Barbara*, *Barbi*, *Barbibaba*, *Barbie*, *Barby*, *Bea*, *Betti*, *Bettike*, *Bettina*, *Bia*, *Bobó* (a *Borbála* becéző alakjából), *Boglárka*, *Brigi*, *Brigitta*. E nevek közül a valós magyar keresztnévadásban/névhasználatban talán nem fordulnak elő a következők: *Ariel*, *Doroti*, *Jorden*, *Paulinyó*, *Peggy*, *Serstil*, *Villeneuve*. (Ennek a hét névnek, azaz 2,35%-nak az ide sorolása teljesen bizonytalan, mert szólító- vagy ragadványnévként bármelyik lehetséges.)

A tulajdonnévi vagy köznévi eredet alapján bizonytalan a besorolása a következő neveknek: *Ari* (talán az *aranyos* melléknévből), *Bigi*, *Bilimbó*, *Bimbike*, *Borostyán*, *Chucky*, *Pumukli*, *Sotó*. Az *Etoka* a győri ETO betűnevéből, a *Moncsicsi* egy másik játék márkanevéből származik (2,62%).

Köznévi eredete világos vagy valószínűsíthető 33 (11,1%) egy- vagy kételemű névnek: *Baba*, *Babett*, *Bohi* (< *bohóc*), *Buci*, *Buci baba* (kövérségre utal; talán a *buci* 'péksütemény' szóra megy vissza), *Cica baba*, *Cicus*, *Csöpi*, *Dagi*, *Duci*, *Duci baba*, *Ducibaba* ('dundi, kövér' jelentésű *duci* szóból), *Duda* (kövérségre utal), *Dundus baba* (mivel a baba kövérségére utal, valószínűleg a *dundi* 'pufók, kövérek' jelentésű szóval hozható kapcsolatba), *Fityfiritty*, *Hercegnő*, *Hollandi baba*, *Húsi* (a kissé megrongált baba belseje, „húsa” látható), *Kopasz*, *Kopi* (a *kopasz* szóból), *Mocori* (? < *mocorog*), *Murci* (a baba vörös hajú, ezért talán a *murci* 'erjedni kezdő must' jelentésű szóval hozható kapcsolatba), *Néger baba*, *Négerbaba*, *Négi* (< *néger*), *Néguci* (< *néger*), *Orgona*, *Picur* (a *picuri* vagy *picurka* 'nagyon pici' jelentésű szóból), *Pompi* (a bohóc baba nevét a tulajdonosa „vicces”-nek magyarázza), *Pötty* (a baba arcán pöttyök vannak), *Szami* (< *számóca*), *Szösz* (< *szőke*), *Vörösbaba* (vörös hajra utal).

Kételemű összesen 48 név (16,1%): *Bakó Dia*, *Banbi Baba* [!], *Barbi baba*, *Barbie Girl*, *Barbij baba*, *Barbye baba*, *Bella baba*, *Benci baba*, *Bilik Mari*, *Bobó baba*, *Borbyl Baba*, *Brigitta Marika*, *Buci baba*, *Buci Zsuzsi*, *Butyok Tünde*, *Cica baba*, *Duci baba*, *Dundus baba*, *Farkas Milédi*, *Görkörös Syndy*, *Gréta baba*, *Gyöngyösi Szintia*, *Hollandi baba*, *Ildi baba*, *Jancsi bohóc*, *Jenci baba*, *Juci baba*, *Jutka baba*, *Kitti baba*, *Kriszti baba*, *Lorena Costa*, *Malfi Anna*, *Marianna baba*, *Márkó baba*, *Misi baba*, *Néger baba*, *Niki baba*, *Oláh Peti*, *Olgi baba*, *Paprika Jancsi*, *Petra baba*, *Petra-Edina*, *Szendi baba*, *Szilvia Lewesz*, *Varga Zsuzsanna*, *Viki Gege*, *Zelena Natasa*, *Zsuzsi baba*.

A kételemű nevek a következő megoszlást mutatják: a *baba/Baba* jelzett szóként kapcsolódik a megelőző elemhez, például *Buci baba*, *Hollandi baba*, *Néger baba*, illetve *Borbyl Baba*. Az első – kijelölő jelzői – elem lehet köznév, például *Buci*, *Cica*, *Néger* stb., és lehet tulajdonnév, például *Barbi*, *Gréta*, *Ildi*, *Jenci*, *Misi*, *Zsuzsi* stb. Feltűnő, hogy a legtöbbször (26-szor) előforduló *Kati* névvel egyszer sem társul a *baba* jelzett szó gyanánt. Egy esetben a *bohóc* a jelzett szó: *Jancsi bohóc*. Az idegen *Barbie Girl* is ezt a szerkezetet mutatja. A tulajdonnév kap jelzőt a *Buci Zsuzsi* és *Görkörös Syndy* esetében.

A kételemű név pontosan olyan, mint az embernevek között a családnév + utónév kapcsolata, és az ún. családnév megegyezik a tulajdonos családnévvel, tehát a babát is családtagnak tekinti a tulajdonosa: *Bakó Dia* (tulajdonosa Bakó Kinga), *Farkas Milédi* (tulajdonosa Farkas Éva), *Oláh Peti* (tulajdonosa Oláh Izolda), *Varga Zsuzsanna* (tulajdonosa, Varga Beáta a névadás okáról így nyilatkozik: „én szerettem volna, ha ilyen nevem lett volna”), *Zelena Natasa* (a tulajdonos Zelena Veronika).

Ezzel a névkonstrukcióval találkozunk a következő nevekben is, de a tulajdonos nevéhez nincs közük: *Bilik Mari* (a nevét egy szomszéd után kapta), *Butyok Tünde* (a *Butyok* a testvér babájának a neve, ehhez kapcsolta a tulajdonos a *Tünde* nevet), a *Gyöngyösi Szintia* névegyüttes egyszerűen tetszett a tulajdonosnak, a *Malfi Anna* nevű baba tulajdonosa Szűcs Dóra; a *Viki Gege* név a gyári, a dobozon levő *Viki* elemből és a tulajdonos elsőnek kimondott hangsorából/gőgicseléséből (*Gege*) alakult „emberi” formára. A *Paprika Jancsi* nevet viselő babáról tudni lehet, hogy a nevét a „kinézése alapján” kapta. Ennek a típusnak az idegen megfelelője két névben található meg: *Lorena Costa*, *Szilvia Lewesz* (a helyesírása meglehetősen vegyesre sikerült).

A kételemű nevek között találunk a kettős keresztnévre hasonlító formát (*Brigitta Marika*), illetve két keresztnév összekapcsolásából keletkezett nevet (*Petra-Edina*).

Előfordul, hogy a tulajdonos ugyanannak a babának két nevét váltakozva használja: *Benci baba* / *Menci baba* (a *Kisbencé*-ről dal nyomán kapta a baba a nevét, amit a tulajdonos kiskorában *Menci*-nek ejtett), *Dávid*-ból *Zsófia* lett (az ajándékozónál még *Dávid*, de a megajándékozott átkeresztelte *Zsófiá*-nak. (Úgy látszik, a baba neve nem is mindig egyértelmű.) *Dzszenifer/Katalin* „eredeti neve” *Katalin*. A név fő és becéző alakja váltakozik (*Krisztina/Kriszti*), illetve az írásmódja váltakozik (*Syndi/Szindi*).

Háromelemű babanév nincs, egy név pedig **négy elemből** áll (*Szerkné Malfi Liliána Hajnal*). Ez egy kissé mesterkéltnek tűnik, bár nem lehetetlen az emberi gyakorlatban, ugyanennek a tulajdonosnak egy másik babája a *Malfi Anna* kételemű nevet kapta.

4. Összefoglalóan a következőket állapítom meg. A játékbabák névanyaga meg egyezik az „emberi”, de nem feltétlenül a hivatalos gyakorlatban használt vagy ott is elképzelhető nevekkel. Ez minden bizonnyal a jeltárgynak azzal a jellemző tulajdonságával magyarázható, hogy emberre, illetve gyerekekre hasonlít.

A babanévadásnak is van divatja. Ennek igazolására szeretném Tirpák Mónika munkájából megadni az „öreg babák” nevét koruk szerinti felsorolásban: *Éva* (1916–17); *Marci* (1924); *Kati* (1929); *Lonci* (1930-as évek); *Sári* (1932); *Szerénke* (1933); *Juditka* (1940); *Serstil* (1945–46) *Bobó* (1952); *Kati* (1956); *Jucika* (1959); *Kati* (1963). Érdekes ebben a felsorolásban felfigyelni a *Kati* név korokon átívelő használatára és valószínűleg divatos voltára. Az egyik babatulajdonos (az 1978-ban született és 1997 őszén Szalma Anna gondos munkájában a kérdőívet kitöltő Orosz Judit egyetemi hallgató) a saját *Kati* nevű babájának névadási indítékáról mondja: „a hagyomány miatt és egy barátnő után”. Lehet, hogy itt a babanevek között a gyakorisági lista élére került *Kati* név népszerűségének magyarázatára találtunk? Talán arra érzett rá a hallgató, hogy a babának „illik” a *Kati* nevet adni? Ez lenne az a hagyomány, amire hivatkozik?

A babanév-divat változásának halvány nyoma például az, hogy az „öreg babák” neve között előforduló, a mai „emberi” használatban ritka *Szerénke*, *Marci*, *Lonci* az új babák neveként nem fordul elő. Érthető okokból az öregek között viszont nincs *Barbi*, *Brigi*, *Cindy*, *Jorden*. Érdekes az is, hogy a 70-es években nagyon népszerű *Andrea* csak az egyszer előfordulók között kapott helyet. A divat változását leginkább az „emberi” névadásban is tartósan gyakori nevek (elsősorban a *Kati* és a *Zsuzsi*, valamint az *Ági*, *Éva*, *Eszter*) élik túl. De nem tartozik ide a tartósan gyakori *Mária*, és a *Marika* is csak egy előfordulással szerepel.

A névválasztást a miskolci gyűjtés tanulsága szerint erőteljesen befolyásolja az „ez volt a dobozon” belenyugvó válasz, hiszen 38 esetben a tulajdonos elfogadta a gyári nevet. Amivel itt most nem foglalkozom részletesen, csak érintőlegesen jegyzem meg, hogy a barbie típusú babák a gyári sugalmazással ellentétben viselik a például következő neveket (a teljesség igénye nélkül, csak az egyeleműek között válogatva): *Ági*, *Andrea*, *Anett*, *Anna*, *Betti*, *Csilla*, *Diána*, *Dóra*, *Emma*, *Enikő*, *Erika*, *Éva*, *Fanni*, *Franciska*, *Fruzi*, *Gizike*, *Hajnalka*, *Irén*, *Júlia*, *Jutka*, *Kamilla*, *Katalin*, *Kitti*, *Kriszti*, *Laura*, *Lilla*, *Marcella*, *Marika*, *Marianna*, *Marina*, *Melánia*, *Noémi*, *Panna*, *Panni*, *Petra*. De fordítva is igaz, hogy nem minden baba barbie, amelyiknek a neve a *Barbi* és változatai (*Barbie*, *Borbyl*, *Banbi*), valamint a *Barbara*/*Borbála* névvel kapcsolatba hozható.

Mivel csak három kiválasztott kérdést (Mi a neve? Ki adta? Miért adta?) tárgyaltam, és emiatt kézenfekvő összefüggések maradtak ki a vizsgálatból, befejezésként felsorolok néhányat azok közül a kérdések közül, amelyeket az eljövendő kutatásban meg kellene válaszolni. Milyen az adott babanevek terület szerinti megoszlása? Ehhez fontos volna a nyelvterület szisztematikus felmérése, a névanyag változásához pedig minél több és minél idősebb adatközlő kikérdezése. Van-e különbség a városi és falusi nevek között? Befolyásolja-e a névadást a szülők, elsősorban az anya, illetve valamelyik névadó iskolai végzettsége? Milyen hatással van a névadásra a gyerekek mozgásteret, hazai és külföldi utazások, diákcseré, levelezés? Mikor (volt) meghatározó és milyen olvasmányélmény, illetve mikor kezdődik és mennyire erős a médiumok hatása?

Ki lehetne térni a névhasználatra is. Az egyetlen négyelemű névnél és a kételemű, családnév + keresztnév szerkezetet mutatóknál nagy valószínűséggel kizárható, hogy „emberi” mintára szólítónévként funkcionáljanak az olyan játékokban, amelyet Mészáros Ágnes ír le az *Ági* nevet viselő babájával kapcsolatban, hogy babaiskolájában mindig ez a baba volt a legjobb tanuló.

Messzebb vihetne annak a tisztázása, hogy emberi névből alakuló tárgynevek milyen más jeltárgyak körében fordulnak elő. S nem lenne utolsó szempont a nemzetközi összehasonlítás sem.

A munka folytatásában fontosnak látom, hogy a kérdőívet ne kitöltessük, hanem kikérdezzük, hogy a baba/jeltárgy jellemzőit, tulajdonságait, típusát jobban körülhatárolhassuk, a névválasztás mértékét („mert tetszik”; „mert szöke”; „csak”) tisztázhatjuk.

Remélem, ennek a munkának az elvégzésére a Kalevala befejező soraival szólva akad valaki „A törekvő zsenge népben, / A növekvő nemzedékben”.

KORNYÁNÉ SZOBOSZLAY ÁGNES

ÁGNES K. SZOBOSZLAY, *On the names of 500 dolls*

This paper deals with names of objects, a neglected field of onomastic research. The author presents the result of a questionnaire survey focusing on 3 questions concerning the names of dolls: What is the name of the doll? Who named the doll? Why did the doll get its name? Names of dolls correspond to personal names to a high degree, the explanation of which can undoubtedly be found in the similarity of dolls to human beings.

A NEVEK MÁGIÁJA

1. A mágia a 19. század végén meginduló kulturális antropológiai kutatások kiemelt területe volt. Az antropológusok szemében „kezdetleges” életmódot folytató „primitívek” kultúrájának alaposabb leírása nyomán születtek meg a mágia alapfogalmai és nagyobb elméleti rendszerezései. A szöveg felé viszonylag későn fordult a figyelem, ami részben az antropológusok hiányos nyelvismeretével magyarázható. Hazánkban azonban már a 19. század utolsó évtizedeitől is kitüntetett érdeklődés ötvözte a folklórszövegeket.